

Entrechat. *Dramă socială și performanță culturală* în schițele lui Caragiale

Gabriela-Mariana LUCA*

Key-words: *literature, anthropology, society as theater, urban ritualisations, memory, conservation*

Antropologia și literatura se întâlnesc de fiecare dată pe o punte foarte sensibilă. Rareori pot conviețui împreună, dar sunt imposibil de separat definitiv, unite adesea prin autor, text și personaje ori, așa cum sunt numite în științele sociale, observator și actanți pe teren specific. Cât de mult i se potrivește operei lui Caragiale o lectură antropologică? Cât din text se bazează pe context și ce înseamnă cu adevărat ritualizarea societății românești de la 1900 încoace? Acestea sunt întrebările cărora le vom căuta un posibil răspuns în rândurile de mai jos.

Cercetătorii anglo-saxoni contemporani, urmașii lui Victor Turner (1982), consideră societatea un teatru, sarcina antropologului fiind aceea de a citi peste umăr replicile actorilor, uzanțele, semnificațiile. Problema memoriei, gesturile, manipulările lingvistice și atenta observare a celuilalt sunt tot atâtea argumente pentru o astfel de analiză. Spunem despre societățile orale că sunt foarte conservatoare, în formă și în conținut, sarcina lor constantă fiind tocmai respectarea nesmintită a tradiției. Ar putea fi acestea trăsăturile esențiale care îl definesc pe *eternul, actualul*, „efectul Caragiale” (Trandafir 2002) drept un rafinat antropolog. Acuratețea oralității stilului său este, de fapt, codul prin care ne recunoaștem acum, în personajele de atunci, într-o societate a cărei vreme „vremuiește”. Astfel, maestrul Caragiale se instituie în referință pentru o lume a cărei fire nu s-a schimbat aproape deloc, pentru simplul motiv de a nu fi avut timpul necesar. Însăși filosofia, spunea Aristotel¹, „după descoperirea mai multor tipuri de techme răspunzând nevoilor” a trecut la altele, iar „matematicile în Egipt, mai întâi s-au format, fiindcă sacerdoților li se lăsa timp”. Societatea românească a ultimilor 120 de ani, până foarte curând, nu a avut timp pentru reflecție, identificare și schimbare. A călătorit și s-a informat prin oaspeții, solii, mesagerii pe care i-a primit, s-a sprijinit cu încăpățănare proverbială (*când ne-o fi mai rău, ca acum să ne fie*) pe tradiție ca pe un cod genetic idealizat, socotit în mod eronat, firește, incapabil de mutații în vremuri permanent schimbătoare, având grija zilei de mâine drept constantă unică. Caragiale este actual pentru că noi am rămas în timpul lui. Cu iluzia progresului repede trecătoarelor

---

* Universitatea de Medicină și Farmacie „Victor Babeș”, Timișoara, România.

¹ Metafizica, A, I, 981 b (apud Vlăduțescu 1998: 20–25).

mode, tehnologii, guverne și legi, ne bucurăm și ne supărăm de și pe aceleași lucruri, într-o statornică încuibare. *N-am avut timp* nu este o scuză, ci o coordonată istorică.

Caragiale. Portret de antropolog

În cercetarea antropologică, observarea participativă, teoretizată de Malinovski (1963), dacă se bucură de o privire mai depărtată ca cea la care ne invită Lévi-Strauss (1978), obținem obiecte de cercetare etnologică:

orice societate diferită de a noastră este obiect, orice grup din societatea noastră, altul decât cel din care facem parte, este obiect, orice obicei al acestui grup însuși, la care nu aderăm, este obiect.

Se constituie, astfel, un demers intelectual precis care, pentru realizarea unui teren de calitate, cere etnologului competențe multiple: lingvistică, istorie, demografie, sociologie, psihologie, geografie etc. Se așteaptă de la acesta, așa cum Marcel Mauss scria, „un fapt social total”. Această muncă se instituie, deci, într-o provocare serioasă care se măsoară prin capacitatea cercetătorului de a pătrunde moduri de gândire străine. Simpla prezență fizică alături de grupurile de studiu nu este o garanție suficientă pentru caracterul etnologic al unei lucrări. Paralel, nici absența de pe teren nu poate dizolva cercetări pertinente, cu o reală însemnătate antropologică, atunci când ele sunt formulate pe fondul unei temeinice pregătiri teoretice și cu intuiția proprie unei vocații.

Antropologul ideal pe teren românesc urban, am putea spune despre Caragiale în lumina acestor coordonate teoretice. Delavrancea îl socotea, pe bună dreptate, „cel mai mare român din câți au ținut condei în mână”. Românul acesta, copilul natural al lui Luca Caragiale (născut la Constantinopol) și al Ecaterinei Caraboa, „Jencuțu, copilașul nostru cel scump”, nepot de bucătar grec din Kefallonia, cum îl deslușește Ioan Holban în ciuda declaratei origini idriote a scriitorului, I.L. Caragiale vede lumina zilei în localitatea prahoveană, Haimanale. Regăsim aici toate ingredientele necesare zămislirii unui observator pertinent al culturilor cu care a intrat în contact. Neapartinând la modul absolut niciuneia, s-a putut apleca cu obiectivitate asupra fiecăreia. Mai mult, elevul ploieștean a locuit apoi, printre altele, în chirie la Hagi Ilie Lumânărarul de la Sf. Gheorghe, în orașul „plin de bulgari slivineni, ce abundă în hagioși și în jupâni, negustori, oameni cu rosturi, disprețuitori de mațe-fripte și de coate-goale...” (Călinescu 1983: 489). Greu de uitat pentru că în casa de lângă era „grădina cu vișine turcești pe care stăpânul le păzește cu biciul”. Elevul s-a jucat în anul abdicării lui Cuza „de-a votul”, foarte posibil așa cum i-am surprins în România anului 1996, pe copiii dintr-un cartier gălățean ce se jucau „de-a partidele politice”. La vremea aceea erau înregistrate aproximativ 200 de formațiuni politice². Efervescent și nestatornic în vreo poziție profesională, tânărul, apoi maturul Caragiale, cu greu a rezistat mai mult de câteva luni în slujbă. A fost pe rând copist, suflor, funcționar, gazetar, berar, adică patron de berărie, spunea el, ca

---

² Legea partidelor politice nr. 27 din 1996 cu efect reducționist a reușit să diminueze semnificativ numărul acestora la cca 40, spune Alexandru Radu în Revista „Sfera Politicii”, nr. 162. Cităm câteva nume: Partidul pentru Patrie, Partidul României Europene, Uniunea Pensionarilor și a Solidarității Sociale, Partidul Demnității Sociale, Partidul Forța Civică, Partidul Verde etc.

protest, „Țară e asta, măi Costache”, țară în care intelectual nu este plătit cum se cuvine. De fapt, așa cum afirmă și criticul George Călinescu, aceasta din urmă i se potrivea cel mai bine:

Cu ascendenți actori și comercianți și laolaltă greci insulari, trăind numai în piața publică, refractari sublimului natural, Caragiale are instinctiv oroare de solitudine. [...] El stă în parc ori pe peronul gării, pe unde trece lumea, după cum în genere îi place să stea la cafenea să privească pe indivizi, să le scruteze fizionomiile și gesturile (Călinescu 1983: 492).

Excelent observator și, în varii domenii, cunoscător al mediilor profesionale orășenești, un împătimit al urbei de altfel, „Caragiale își joacă adesea «rolul» între text și context” (Diaconu 2012: 44). Este un adevărat documentarist pe teren, cu un remarcabil talent de cineast. Scrierile sale, judecate în imagini, îndeplinesc un rol asemănător cu cel al cinematografului narative și reprezentational. Sunt adevărate filme care povestesc o istorie situând-o într-un univers imaginar pe care, reprezentându-l, îl materializează. Dacă acceptăm că filmul este, așa cum spunea Irving Thalberg, „mijlocul cel mai eficient de a arăta posterității cum trăim noi astăzi” (apud Șerban 2012: 5), parafrazând, putem spune că citind *Momentele și Schițele* lui Caragiale, putem arăta posterității cum erau bunicii noștri și cât de mult le semănăm astăzi.

În general, a recunoaște că un text literar are și o natură antropologică înseamnă a recunoaște natura sa profund socială, realitatea sa lingvistică, existența sa ca fapt textual, funcția sa simbolică, complexitatea legăturilor care se stabilesc între acestea. Primul pas al unei astfel de lecturi constă în imersiunea în grupul social și explicarea viziunii acestei lumi din perspectiva contextului istoric și social care precede elaborarea operei. Se trece apoi la elucidarea raportului dintre text și personalitatea care l-a produs prin abordare psihocritică, prin analiză semiotică și mitocritică. Lectura textului din perspectiva dinamicii sociale ne conduce nemijlocit la identificarea cu propria cultură și la conturarea propriului grad de autonomie în raport cu epoca descoperită. În cazul nostru, această epocă se întinde pe mai bine de un secol și ne obligă la o verificare a fenomenului ritualizării ei.

Miezul și marginea lumii lui Caragiale și a noastră. Rit și ritualizări în lumea ca teatru

În științele sociale, cercetarea se elaborează întotdeauna în interiorul unui context politic. În sprijinul acestei afirmații, Michel Foucault (1972) a arătat cum împrejurările istorice își exercită influența asupra întrebărilor care au cel puțin o șansă de a fi puse și asupra răspunsurilor pe care le primim. Influența politicului asupra cercetării se arată și mai sensibilă dacă este vorba despre o cercetare etnografică (Agar 1994). Etnografia ia problema în sens invers. Rolul ei este să dezvolte teorii care să arate interacțiunile dintre experiențele de viață și concepte în cadrul grupurilor de indivizi. Acestea sunt fapte și devin astfel istorie. Ioan Petru Culianu recunoaște, însă, că istoricul are prea adesea tendința de a da faptelor, cronologiilor de evenimente, o importanță mult prea mare și uită de multe ori că aceste fapte au cauze extrem de complexe care nu se reduc doar la un numitor comun de natură economică. În încercarea de a construi discursul realității românești

a secolului al XX-lea și a începutului de secol XXI, ne putem sluji de o reflecție a lui Culiuanu, ce încheie în metaforă un fapt cât se poate de real și, de ce nu, repetabil:

Ce șanse are oare o muscă apteră să-și procure hrana în condițiile noastre de climă? [...] O muscă apteră este, prin definiție, o muscă „bolnavă”, această mutație trebuind să-i suprimă facultatea de a supraviețui. Și totuși, într-o anumită enclavă ecologică, numai aceste mutații, aceste produse aberante ale naturii au șansa de a se prezerva (Culiuanu 1994: 253).

Politica înseamnă control: controlul resurselor, al faptelor omenești, al proceselor de producție, dar mai ales al circulației informației. În ceea ce privește controlul, cu siguranță există mai multe modalități de a-l obține. Controlul prin forță a fost și la noi întotdeauna practicat. Ne interesează însă acel control subtil atât de bine formulat de Foucault. Acesta nu forțează oamenii să facă un anumit lucru, mai curând face unele lucruri mai ușor de îndeplinit decât altele; le face posibile. Înainte de a continua, trebuie spus că sunt mai mulți factori care au împiedicat de multe ori utilizarea conceptului de ritual pentru a explica fenomenele lumii noastre moderne, aspirantă la stilul de viață occidental. Tradițiilor imemorabile fixe, repetate ca atare, li s-au adăugat cosmetizări de import. Ritualul a devenit performant datorită factorilor conjuncturali și flexibilității în implementare (Stanley Tambiah)³. Să decupăm, spre exemplificare, crescendo-ul epic al momentului „revoluției” antidinastice din Ploiești, din anul 1870, surprins de Caragiale, conștient de covârșitoarea influență a politicului asupra cutumelor sociale. Fișa personajelor din schița *Boborul* este edificatoare pentru orice încercare de conturare a unui ritual prin actanții săi, fiecare rol fiind delimitat cu maximă responsabilitate dramatică: Autorul, Președintele, Stan Popescu, Polițaiul, Poporul, Conspiratorii, Reacțiunea cea care vine cu trenul de la București.

Eram la Lipănescu-n grădină de vreo câteva ceasuri. Uraganul entuziasmului creștea mereu, când o onoare nenchipuită veni să-l ridice la paroxism. Președintele – el, în persoană! – urmat de un adiutant, veni să viziteze petrecerea noastră populară și să spargă o oală cu poporul lui. Marele om ne zise câteva cuvinte. Era încântat de purtarea bravilor săi ploieșteni, cari au știut ca totdeauna să se sacrifice pentru libertate. A fost un fanatism; o furie! Oalele toate de pământ, căciulile-n sus și «Ura! Vivat Republica!» Președintele a plecat, luând cu dânsul pe Stan Popescu, polițaiul... Încet-încet, cu ultimii cârnați, cu ultimele fleici și oale, se strecură și poporul martir... Probabil cheltuiala frugalei gustări populare rămase să fie trecută în viitorul buget al Republicei (*Boborul*, 1896).

Sensul se poate fabrica. Nu există rit care să nu fie înconjurat și de puțin text. „Invenția unui rit presupune nașterea geamănă a unui discurs care să-l fondeze” (Fabre et al. 1993). Iată, în oglindă, o secvență pre-electorală din ziarul „Evenimentul Zilei”, din 2 mai 2012:

Peste drum, lângă Lacul Morii, primăria a dus șapte grătare fixe și un nene dă încă patru doritorilor, gratis, în schimbul buletinului. E plin de locatarii blocurilor de alături. Se bea bere la pet de doi litri. Părerea e că-i mai bine decât anul trecut, că nu sunt gunoaie. [...] Pe lângă grătarul ce dă în B-dul Aviației, a mai băgat trei în curte. Vinde mititelul cu 2,9 lei cu pâine și muștar. Sandu Cocoșatu’, de la cârciuma

---

³ Citat de Andréanne Pâquet, «Un regard anthropologique sur le rituel de la salle obscure » [pdf], *Retour au Sommaire du Gerse no 5*.

omonimă poreclei sale, nu dă cifre: „Fără număr! Când o muri «Cocoșatu’» o să vândă ei mai mult!”. Micul lui e mai scump cu zece bani și pentru pâine și muștar mai pui 20. Iulian Mărgean, administratorul rivalilor, râde: „Noi zicem că îi batem și ei invers!”. La ambii le merge (<http://www.evz.ro/detalii/stiri/capitala-imbacsita-demici-si-bere-la-pet-979399.html#ixzz1x1BU8qI>, consultat în 6 iunie 2012, ora 16.00).

În orice ritual procesul inițiativ începe printr-o nedumerire. Celui care se minunează de comportamentele sociale străine lui i se răspunde de cele mai multe ori: „este un obicei”, „e din bătrâni”, „l-am moștenit”, „e tradiția de pe la noi”. Niciodată nu este pomenit cuvântul „rit”. Roberto Da Matta notează în Brazilia de astăzi aceeași absență (Da Matta 1983). La fel și Daniel Fabre (Fabre 1987: 3–7), care explică fenomenul cu un plus de detalii specifice societății franceze contemporane. La o analiză atentă și considerându-le pe fiecare drept sisteme organizate ierarhic putem obține un numitor comun cu aceste valențe, și anume un *rit*. Paralel cu dezvoltarea semioticii, care acordă o atenție deosebită intenționalizării și simbolisticii, sunt puși în valoare patru poli de structurare a ritului: *referentul*, *efectul*, *actorul*, *semnul*. Repetitivitatea și standardizarea prin care se definesc parțial riturile îndeamnă la o puternică valorizare a ideii stabilității lor în timp, precum și la clarificarea chestiunilor legate de nașterea și transformarea lor de-a lungul istoriei. Cu toate acestea, riturile se nasc, se dezvoltă, ating un punct culminant, pier, reasc sub alte forme. Făcând rituri din toate practicile simbolice ale societății noastre, din lucrurile pe care le capitalizăm, reținând raporturile de sens ale acestor practici, alunecăm, parcă, în timpurile societăților de odinioară. Cum ar spune Daniel Fabre, ne purtăm ca și cum evenimentele prezente ar fi o constantă parodică a ceea ce eram obișnuiți să facem și să credem. Apare astăzi, în schimb, la tot pasul replica pudrată cu superioritate dar și cu regrete: „nu se mai face nimic ca altădată”. Pentru că am ales să discutăm doar coordonata politică, este momentul să invocăm aici îndemnul guvernului român de la 1918 către clasa politică: „Enrichissez-vous!”, îndemn ridicat la principiu de stat, la datorie națională. *Îmbogățiți-vă*, este titlul (în franceză) al articolului publicat în ziarul „Patria”, nr. 43 din 1918 (apud Chereseseșiu 1947: 68), articol din care cităm:

În sfârșit a bătut și ceasul nostru. A fi român azi nu mai înseamnă a renunța. Bugetul ne stă deschis. Slujbele înalte ni se îmbie de-a gata... Toate căile spre bunăstare, progres, lux chiar, sunt căi ușor de străbătut pentru fiecare. Enrichissez-vous!

Toată obida și frustrarea politicianilor români din România devenită Mare, adunate de-a lungul anilor de dominație străină, răbufniseră. Îndemnul s-a instituit în temă de casă permanentă și și-a consolidat propriul ritual. Actanții s-au schimbat, faptele sunt aceleași fie înainte, fie după Caragiale. Și, ca o ironie a istoriei, marea masă a actorilor sociali rămâne cu nostalgia „lucrurilor bine făcute altădată”.

În ciuda faptului că termenul «rit» a conservat aura vechii utilizări canonice, singura cunoscută de dicționarele secolului al XVII-lea, definiția sa implicită trimite astăzi la ideea unui ansamblu de gesturi, de cuvinte și obiecte înșiruite de o autoritate care deține semnificația întrucât ea a formulat codul. Departate de eticheta strictă, derulată în interiorul bisericii, dar recunoscută de toată lumea drept rit, există nuanțe care apar în fiecare zi în orice fel de manifestare colectivă, oricât de puțin reglată ar fi ea, care sunt calificate drept rit sau ritual. Etnologia se alimentează din

aceste sensuri comune și le alimentează, la rândul său, pentru că problema ritului, mereu resuscitată, este una fundamentală. Stâlpul de susținere al unei sărbători publice este știința pretinsă a unei origini, a unei surse care se consolidează în timp, care devine adevărată și, deci, un punct de referință. Van Genneep (1996) îl consideră pasaj material: un prag, o ușă etc. În societatea românească lucrurile importante se petrec în primul rând la masă, caracterul sacru al acesteia a rămas neumbrit prin integrarea orală a unei întregi spiritualități. La vremea sa, R. Hertz (1922) spunea că traversând un rit, o societatea devine conștientă de ea însăși dar într-un mod indirect, după ce și-a reflectat imaginea într-o lume a materialului. Se pare însă că etnologii, limitându-se în spațiu, încep să pună în evidență raporturi tot mai subtile între rit și istorie. Explicația o dă faptul că atunci când o instituție dispăre, sau mai curând se transformă din punct de vedere formal și funcțional, riturile care o au drept punct de sprijin pot fi deopotrivă și depășite, și noi. Rolul analistului este acela de decodor de simboluri. Scena ritualului nu-i compusă niciodată definitiv. Oricând pot apărea modificări, dispariția unor elemente sau introducerea de noi termeni. Întreaga imagine a istoriei contemporane este un puzzle imens cu o infinitate de piese care compun desenul prin inovații și dispariții: guvernele, sportul, alegerile politice, sărbătorile împrumutate ce ies în stradă, în spațiul public. La aceasta putem adăuga difuziunile sociale ale modelelor rituale. Obținem astfel legături istorice, chiar dacă ipotetice, între cauze și efecte. Este tocmai ceea ce ni se întâmplă nouă, românilor, ca neam. Profunda sa oralitate a consolidat societatea românească în conservatorismul ei. Clepsidra a încremenit parcă pentru noi la jumătatea secolului al XIX-lea.

Putem asista la nașterea unui revoluționar caragialian: „Bravul meu revoluționar!... Numa, de nu și-ar pierde ochiul – am gândit eu – că nu se mai poate popi!...” Ochiul nu și l-a pierdut, din norocire; dar nu s-a popit; fiindcă de când cu împrejurarea din Piața Teatrului, a prins băiatul gust de politică. [...] Se pot oare compara modesta carieră și activitatea umilă a unui biet preot de sat, cu cariera și activitatea unui cetățean din Capitală, care e chemat o dată pe an, regulat, în fiecare primăvară, să determine direcțiunea politică a regatului român?!” (*Cum devine cineva revoluționar și om politic...?*).

După cum putem asista la nașterea unuia postdecembrist, caragialesc, momentul 1989:

„I-am zis si domnului președinte – asta când era el la cârma – nu va supărați, există mentalitatea asta că în județele unde nu s-a murit n-a fost Revoluție. Dumneavoastră sunteți om școlit, eu sunt profesor de filosofie, nu vă supărați, dar raportul dintre parte și întreg care e? Întregul e compus din părți de la Hegel, un mare gânditor, n-am zis-o eu – părțile fac întregul și dacă iei o parte din întreg nu mai e întreg. Dacă județul Vaslui și celelalte județe nu veneau pentru țară, nu mai era Revoluție. Bine că au fost și județe care au trimis vagoane de ghioage ca să-i omoare pe ăia de la Timișoara, dar asta e alta problemă”, precizează profesorul Munteanu, așa cum e cunoscut în tot orașul. Profesorul vine doar din când în când la sediul asociației, și la câteva minute îi sună telefonul cu disc de pe birou. De puține ori e căutat el, în cele mai multe cazuri oamenii cred că au nimerit la consiliul județean. Apelurile se rătăcesc pentru că aparatul e pus „pe direct”, fiind o donație de la șeful

județului pentru asociația revoluționarilor” (<http://www.eghid.ro/Actualitatea/NewsDetail.aspx?NewsID=10297>, 21 decembrie 2006, articol nesemnat).

A aborda, deci, riturile contemporane în România presupune a regândi ritul și a conștientiza o exigență hermeneutică, o exigență care să ne permită să înțelegem câte ceva din aspectele nevăzute ale vieții noastre sociale. Ne îndreptăm spre o nouă definiție a ritului, mult mai largită. În prezent, etnologii pun o întrebare absolut pertinentă: se mai poate vorbi de rit în societățile contemporane? Oare etnologia nu introduce o analiză iluzorie – aceea care insistă pe înțelegerea ritului ca o cristalizare a unui sistem simbolic și cognitiv? Pericolul constă în a crea rețele semantice acolo unde este necesară numai deblocare emblemelor și reproducerea lor. Un fapt a fost dovedit. Așa cum spune Marc Augé (Augé 1992: 8), în lumea în care „putem face totul fără să mișcăm, în care mișcăm totuși”, un individ participă la un ritual, declanșează la nivel social o reacție în lanț care pune în mișcare un grup întreg și, apoi, toată lumea face istorie. Ceea ce ne leagă de ceilalți europeni (poate și de restul lumii), din perspectiva discursului critic asupra societății (organizată tridimensional: mediu ambient, administrativ, politic, capabilă să producă și să consume cultură), este, fără doar și poate aceeași dualitate: includere-excludere. „Ceilalți nu apar brusc în jurul nostru: de la cea mai fragedă vârstă, îi interiorizăm și imaginile lor încep să facă parte din noi” este de părere Tzvetan Todorov (2009: 164). Menționăm că și în sfera excluderii există mobilitate socială, deși mai puțin vizibilă.

Iată câteva exemplificări caragaliene ale unor coordonate fundamentale pentru orice analiză socială:

Proiectele macrosociale:

Mai ales în politică mă consultă ca pe un oracol. A venit alaltăieri la mine; mi-a spus că a intrat într-o daraveră de păcură și m-a rugat să-i spun tot ce știu despre americanul ăla, care vrea să ne cumpere țara (*Politică înaltă*, 1899).

Vocația religiozității:

Dumnezei – fluieri – alune prăjite – Bragadir – fisticuri – Luther – beigălă – Opler – călăreți – orbeți – birji – schilozi – automobile – zampargii – guvernamentali – opozanți – Visul Maichii Precistii – Minunile lui sf. Sisoe – Alexe, omul lui Dumnezeu... (*Moșii*, 1901).

Scenele mediatice:

Așteptând să-mi aducă o cafea, mă pomenesc bătut pe umăr cu multă discreție... Un amic, reporter de ziar. A venit să asiste la plecarea suveranilor, spre a face cuvenita dare de seamă în ziarul său, un ziar foarte belicos (*Ultima oră*, 1900).

Spectaculozitatea scenariilor construite pe apartenența la un grup de influență și orgoliile mărunte:

Românul cât trăiește trebuie să fie membru în mai multe societăți; ba ceva mai mult, sunt români cari, chiar înainte de naștere, sunt membri în „Cornelia, societatea mamelor române pentru ajutorul mutual în caz de naștere”; iar alții, chiar după ce mor, continuă a fi membri activi în societatea de îngropăciune mutuală: în schimbul unei neînsemnate cotizațiuni, orice membru, la caz, doamne ferește, de moarte, are dreptul a fi îngropat cu muzica (*Românii verzi*, 1901).

Terenul glisant pe care balansează indivizii din nucleul dur în încercarea de a formula proiecte de transformare:

Ce a făcut Leonida Condeescu pentru urbea lui este imposibil de descris pe larg într-un cadru așa de strâmt. Mă voi mărgini prin urmare a consemna, în liniamentele lor generale, unele din faptele sale cele mai importante, al căror mobil a fost totdeauna dorința fierbinte de a afirma importanța Mizilului, de a grăbi ridicarea Mizilului, de a realiza înflorirea Mizilului (*O zi solemnă*, 1899).

Toate acestea, fie atunci, fie acum, duc la redefinirea mai multor concepte sociale. Studiarea datelor ce constituie cotidianul, în contextul unor observații de lungă durată și cu metodele de investigație ale antropologiei, sprijinindu-se, pentru fiecare epocă, pe un documentarist precum Caragiale, permit, cu siguranță, numeroase deslușiri de esență în anatomia și psihofiziologia societății românești contemporane, mai cu seamă a celei urbane. Vintilă Mihăilescu (2009), citându-l pe Gheorghiu Geană, reamintește că în România, etnologia rămânând foarte legată de școala gustiană, „știința națiunii, ancorată în cunoașterea satului”, a făcut ca ceea ce definim ca antropologie românească contemporană să se instituționalizeze în loc să se profesionalizeze. Este un adevăr care acoperă câteva decenii bune de cercetare etnologică oficială. Să nu uităm, însă, că etnologia urbană românească are o tradiție și unul dintre părinții ei poate fi I.L. Caragiale.

Societatea românească este rezultatul unui complex proces de multiple fecundări, inclusiv din perioada celebrei ceașiste omogenizări a populației, rareori lipsită de fulgurații naționaliste ori xenofobe, atât cât îi stă bine oricărei nații conștientă de sine, dar și de prezența celuilalt și insuficient cercetate încă de antropologia românească. Ne-am obișnuit s-o contemplăm orbii adesea de un singur detaliu, asemenea multor iubitori de artă privind la pictura *Bunavestire* al lui Francesco del Cossa, analizată magistral de Daniel Arasse în studiul său *Privirea melcului* și a cărui concluzie este „nu vedeți nimic”⁴.

Caragiale știa, evident, toate acestea:

Bărbatul care are copii cu o femeie de alt neam, sau viceversa, crește la sânul lor niște monștri, cari jumătate vor iubi până la nebunie neamul în mijlocul căruia au văzut lumina, iar jumătate îl vor urî cu înverșunare. Să ferească Dumnezeuul străbunilor noștri pe orice român sau orice româncă să dea naștere la așa specimene teratologice!

Acestea sunt principiile cari ne-au călăuzit când am pus bazele noii noastre societăți (*Români verzi*, 1901).

---

⁴ „O ultimă întrebare: știți că gasteropodele au probleme de vedere? Mai rău, se pare că nu se uită la nimic. Se orientează altfel. În ciuda perechii de ochi de la capătul coarnelor perfect întinse, nu văd, practic, nimic; disting lucrurile după intensitatea luminii și funcționează după «miros». Cossa știa, evident, toate astea, la fel de mult cum știți și dumneavoastră. Dar n-a avut nevoie de astfel de cunoștințe pentru a face dintr-un melc simbolul unei priviri oarbe. Nu știu ce credeți despre toată povestea dar, pe mine, sincer m-a dat pe spate” (Arasse 2008: 44).

Bibliografie

- Agar 1994: Michel Agar, *Le rôle de l'ethnographie dans les politiques de soins aux Etats-Unis*, „La Revue Agora: Ethique, Médecine, Société”, 31: 95–105.
- Arasse 2008: Daniel Arasse, *Nu vedeți nimic*, traducere din limba franceză de Laura Albulescu, București, Editura Art.
- Augé 1992: Marc Augé, *Non-lieux, introduction à une anthropologie de la surmodernité*, Paris, Seuil.
- Aumont et al. 2007: Jaques Aumont, Alain Bergala, Michel Marie, Marc Vernet, *Estetica filmului*, traducere din limba franceză de Maria Mățel-Boatcă, Andreea Pop, Adina-Irina Romoșan, Cluj, Editura Idea Design & Print.
- Caragiale 1972: Ion Luca Caragiale, *Opere alese*, București, Cartea Românească.
- Călinescu 1983: George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Minerva.
- Chereseșteșiu 1946: Victor Chereseșteșiu, *Români și Unguri*, București, Editura de Stat.
- Culianu 1994: Ioan Petru Culianu, *Eros și magie în Renaștere*, București, Nemira.
- Da Matta 1983: Roberto Da Matta, *Carnavals, bandits et héros, les ambiguïtés de la société brésilienne*, Paris, Seuil.
- Diaconu 2012: Mircea A. Diaconu, *I.L. Caragiale, fatalitatea ironică*, București, Cartea Românească.
- Fabre et al. 1993: Daniel Fabre et al., *Ecritures ordinaires*, Paris, POL.
- Fabre 1987: Daniel Fabre, *Le rite et ses raisons*, „Terrain”, 8, p. 3–7.
- Foucault 1972: Michel Foucault, *The archaeology of Knowledge*, New York, Pantheon.
- Lévi-Strauss 1978: Claude Lévi-Strauss, *Antropologia structurală*, prefață de Ion Aluș, traducere din limba franceză de J. Pecher, București, Editura Politică.
- Malinowski 1963: Bronislaw Malinowski, *Les Argonautes du Pacifique Occidental*, Paris, Gallimard.
- Mauss 1993: Marcel Mauss, *Eseu despre dar*, studiu introductiv de Michel Bass, traducere de Silvia Lupescu și Dumitru Scorțanu, Iași, Institutul European.
- Mihăilescu 2009: Vintilă Mihăilescu, *Etnografii urbane*, București, Polirom.
- Hertz 1922: Robert Hertz, *Le péché et l'expiation dans les sociétés primitives* (<http://bibliotheque.uqac.quebec.ca/index.htm>).
- Șerban 2012: Alex. Leo Șerban, *De ce vedem filme*, Iași, Polirom.
- Trandafir 2002: Constantin Trandafir, *Efectul Caragiale*, București, Editura Vestala.
- Todorov 2009: Tzvetan Todorov, *Viața comună. Eseu de antropologie generală*, București Humanitas.
- Tourrel, Gerfaud 1999: Jean-Paul Tourrel, Jean-Pierre Gerfaud, *Méthodes et enjeux d'une lecture anthropologique d'un texte littéraire: le sacrifice de Katow*, ianuarie (www.enseignement-et-religions.org/).
- Turner 1982: Victor Turner, *From Ritual to Theatre*, The Human Seriousness of Play, PAJ.
- Van Gennep 1996: Arnold Van Gennep, *Riturile de trecere*, traducere de Lucia Berdan și Nora Vasilescu, Iași, Polirom.
- Vlăduțescu 1998: Gheorghe Vlăduțescu, *Filosofia legendelor cosmogonice românești*, București, Paideia.
- *** „L'Homme”, 164/2002, *Littérature et Anthropologie* (<http://lhomme.revues.org/index188.html>).

Entrechat. *Social Drama and Cultural Performance* in Caragiales's Sketch Stories

Anthropology and literature meet every time on a very thin line. They can rarely live together, but it is impossible to separate them for good as they are often united by the author, content and characters or, as they are called in social sciences, observer and actors on specific ground. How fit for an anthropological analysis is Caragiale's sketch stories? How much of the text is based on context and what does the ritualisation of the Romanian society from 1900 really mean? These are the questions to which we are trying to answer. The Anglo-Saxon researchers, descendents of Victor Turner, regard society as a theatre, a stage, the anthropologist's task being reading the lines over the actor's shoulder, the usages and the meanings. The issue of memory, the gestures, the linguistic manipulation and the meticulous observation of the other are as many arguments for such an analysis. We tend to call an oral society as being conservative both in form and content, their constant task being specifically respecting the unaltered tradition. These could be the essential features that define the *eternal, present*, "Caragiale effect" (Trandafir 2002) as a refined anthropologist. The accuracy of the orality of his style, is, in fact, the code in which we see ourselves now, in the old characters, in a society whose time is almost frozen, "vremuiește" ('zeitigen').